



Verslag Openingsdebat met beleidsmensen

Het eerste debat, na de uitvoerige inleiding van Wolfgang Sachs, werd geleid door econoom Bob Goudzwaard en gevoerd met 'beleidsuitvoerders'. Present waren: *Jan Verschooten* (Federaal Planbureau België), *Luc Bas* (the Climate Group, België), *Hans Opschoor* (VU/ISS NL), *Paul Metz* (INTEGeR, NL), *Onno van Sandick* (beleidscoördinator Duurzame Ontwikkeling ministerie van VROM, NL). Allen werden uitvoeriger voorgesteld aan het publiek door Goudzwaard, die ook de achtergrond en opzet van het debat uitlegde.

Alle panelleden beginnen met een korte reactie op het betoog van Sachs, aan wie ze ook een vraag kunnen stellen. De tweede rond zal toegewerkt worden naar beleidsimplicaties; welk beleid nodig zal zijn voor 'ecoefficiëntie', 'sufficiëntie' en 'solidariteit'.

Paul Metz begint. Net als veel van de anderen betuigt hij voornamelijk instemming met Sachs. Wat betreft de relatie tussen ecologisch welzijn en mensenrechten is de grote vraag (ook aan Sachs) hoe er snel grote stappen bereikt kunnen worden. Vraag is ook hoe de noodpakketten in het kader van de crisisbestrijding aangewend kunnen worden om de gesignaleerde trend om te buigen. Dus niet zoals in Duitsland is gebeurd, waar de auto-industrie forse injecties krijgt zonder dat daar een 'groene impuls' aan verbonden wordt.

Jan Verschooten kan zich ook goed vinden in veel van Sachs bevindingen, maar hoorde ook weinig nieuws en vreest dat iedereen in de zaal dat al wel weet. Het gaat er juist om dat verhaal ook buiten de eigen parochie te doen landen. In plaats van mensenrechten kan ook beter de aloude invalshoek van 'common and differentiated responsibilities' te kiezen, zonder de schuldvraag teveel te benadrukken. De verantwoordelijkheid die we hebben is belangrijk, miste een beetje in het verhaal. De tweede bedenking betreft de hoop dat de huidige crisis de beleidsmensen zal aanzetten om een omslag te maken. Prevaleren blijft het ongenueanceerde koopkrachtverhaal, ook van de vakorganisaties; "geef iedereen meer geld, laat ze meer uitgeven, ongeacht waaraan". We moeten heel snel heel hard werken als we willen dat er meer gebeurt dan dat.

Hans Opschoor was erg blij met Sachs' verhaal, ook omdat het bemoedigend was. Opschoor haalt nog steeds vaak een frase van Sachs aan uit een document voor de Johannesburg-top van 2002: "There can be no equity without ecology, and no ecology without equity". Dat is nog steeds de kern, ook voor dit platform als we duurzaamheid en solidariteit willen bereiken. Meer concretiseren wordt later op de dag hopelijk gedaan; world fair trade organisation, echt nieuwe Bretton-Woods, etcetera. Twee opmerkingen nog: mensenrechtenbenadering moet een component extra hebben, namelijk de rechten van toekomstige generaties en van andere soorten (biodiversiteit). Opschoor pleit voor een Earth charter dat dat soort rechten en verplichtingen vastlegt. Een begin is te vinden in de Rio-verdragen. De Leidse Jurist heeft net een boek gepubliceerd hoe het staat met dit soort verdragen. Belangrijkste element uit Sachs betoog was de '*limits setting institution of capping and sharing*'. Zo'n instelling heeft een

mandaat nodig. Opschoor zou van Sachs graag horen hoe hij zo'n instelling voor zich ziet en hoe die onafhankelijk zou kunnen zijn.

Onno van Sandick vond het een schitterend betoog. Interessant dat Sachs ook ingaat op hoe de andere economie er uit zou kunnen zien en als fervent zeiler kan van Sandick zich veel bij de metafoor voorstellen. De vraag is hoe die tanker omgebouwd kan worden in die zeilboot.

Luc Bas vindt het zorgwekkend dat er zo weinig echte beleidsmensen aanwezig zijn. Hij hoorde daar wel toe, maar werkt tegenwoordig ook voor een ngo. Ook onderschrijft hij de eerdere constatering dat we de eigen parochie aan het toespreken zijn. Hoe krijg je het daarbuiten? Bas peilt in de zaal hoeveel beleidsmensen er zijn (er gaan een stuk of 10 handen omhoog). Van politieke partijen zijn een stuk of 30 mensen aanwezig. De rode draad is de notie van de footprint. Die heeft een duidelijke educatieve waarde. De grote vraag blijft dan toch hoe we de omslag maken. Er is haast bij, zo'n footprint is een goed instrument om politici te bewegen. Er is een global footprint network, waar tien overheden in zitten. Zou goed zijn om daar voor te kiezen om een einde te maken aan de concurrentieslag tussen verschillende alternatieve indicatoren. In België wordt de footprint ook door het planbureau onderzocht. Kies ook voor een vergelijkbare methodologie, ook al is die niet perfect, zodat je kunt gaan vergelijken. Consumentengedrag lijkt niet doordrongen van de urgentie, vraag blijft wie er als eerste een fundamentele stap gaat zetten en misschien wordt dat wel China die grondige maatregelen gaat nemen omdat ze inzien dat het wel zal moeten en ze ook in de positie zijn dat ze dat kunnen opleggen. Dan moet de rest van de wereld wel volgen. Ze zouden dan een grote voorsprong op de rest hebben, en Europa zou het nakijken hebben. Of een kongsi tussen de VS en China...

Wolfgang Sachs geeft een reactie op enkele van de opgeworpen vragen. Over wel of niet te optimistisch over de crisis? Sachs geeft toe dat er al veel ten slechte veranderd is, enkele weken geleden had hij verwacht dat er voortdurende strijd geleverd zou worden omtrent die crisis, maar als je nu ziet wat de Duitse regering aan maatregelen heeft genomen, die getuigen van 'systematisch vergeten van de oorzaken van de crisis' en dat had hij niet verwacht dat dat mogelijk zou zijn. Bij de eerste maatregelen in november was dat nog anders. Maar toch: Keynesianisme is terug, en ook is de neoliberale ideologie razendsnel van het toneel gevallen. Sachs werd op een dag wakker en de ideologie was verdwenen. Het enige wat nu geldigheid heeft, is Keynesianisme. Als dat dan zo is, moeten we tenminste groen Keynesianisme eisen. Dat begrijpen ook nu meer mensen dan een paar weken geleden.

Wat betreft de 'limits setting institution'. Sachs kan daar niet in detail over uitweiden. Hij verwijst naar Peter Barnes en zijn idee van een Sky Trust en capitalism 3.0. Zijn idee van 'commons trust' gaat verder dan de sky trust. Er zijn volgens hem gemeenschappelijke 'commons' en er zijn daarom instellingen nodig om die te beschermen, instellingen die actief moeten kunnen zijn op de markt, want 'de natuur' kan dat niet. Belastingen doen dat gedeeltelijk, maar die smaken altijd naar onpartijdig ingrijpen door overheden. Waarom niet kiezen voor instellingen die semi-onafhankelijk zijn. Die zullen, omdat ze limieten stellen, ook de prijzen opdrijven. Binnen democratie is het normaal om scheiding van machten toe te passen. Een voorbeeld binnen de EU is de Europese Centrale Bank, die is niet geheel onafhankelijke maar wel gevrijwaard van dagelijkse politieke druk. Waarom niet dergelijke instellingen instellen voor de 'commons' zoals land, lucht, etcetera. De vergunningen om land te gebruiken zouden vergelijkbaar uitgegeven kunnen worden zoals nu emissierechten.

Over de vraag hoe de noodzakelijke grote stappen mogelijk te maken, moet Sachs het antwoord schuldig blijven. Maar het lijkt hem waarschijnlijk dat vooruitgang door crisis

voortgebracht wordt. Alleen de crisis is echter niet genoeg, dat heeft de geschiedenis wel aangetoond. Daarnaast gaat het om opties binnen de maatschappij die mettertijd gerijpt zijn. Je ziet het bij de klimaatdiscussie. Als er niet de milieufreaks van veertig jaar geleden waren geweest die met windmolens en zonnepanelen aan de slag waren gegaan, wat toen bizar leek, hadden we die nu niet als opties gehad. Onze taak is om ervoor te zorgen dat die opties er zijn. We kunnen de crises en shocks niet veroorzaken, maar er wel voor zorgen dat er dan opties zijn voor alternatieven.

Uit de zaal komen nu vragen en interventies.

Van Maasakker vraagt om meer concrete implementaties. Ook vraagt hij zich af of het niet een probleem is dat landen verschillend in de crisis zitten, sommige hebben een handelsoverschot, anderen een -tekort. Ook moet er meer lange termijn planning gebeuren. *Paul Staes* heeft de afgelopen 10 jaar in het Europees Parlement gezeten en vraagt zich af of het zou helpen als in de verklaring van de rechten van de mens ook opgenomen zou worden de garantie op een leefbaar milieu. De tweede vraag betreft democratie, veel mensen zullen de voorgestelde maatregelen niet accepteren.

Willem Hoogendijk: beleidsmakers en politici zitten vast aan korte termijn en kiezersgunst. Basisbewegingen en ngo's zijn minstens zo belangrijk (er wordt gepeild, de helft van de zaal steekt de hand op)

Frans Bonsema (aan allen). Als we vragen om te consuminderen, moeten we ze ook vertellen dat dat van alles oplevert, dan accepteren ze dat makkelijker.

Femke Groothuis: Over prijzen, we vragen iedereen om de juiste ethische keuzes te maken, maar dat kan alleen als de prijzen ook de werkelijke kosten reflecteren.

(*Naamloze vrouw*) 26 Procent van de Nederlanders is 'ongebonden spiritueel' en zij is voorzitter van een nieuwe partij daarvoor (partij voor mens en spirit) en ze vraagt zich af of de overheid wel werkelijk verandering wil.

iez Thiry: De vraag is hoe de media bewerkt kunnen worden zodat ze niet meer constant aansporen om meer te consumeren.

Rory McClowan (sp?) Vond de toespraak van Sachs erg goed maar vraagt zich af hoe bedrijven als Monsanto die in genetisch gemodificeerd voedsel handelen en de biobrandstofbedrijven, of ze niet straks ook maanlicht en verse lucht gaan privatiseren en aan ons verkopen. Zelfs Obama zal daar toch weinig aan willen doen.

Jan Juffermans: Vraagt of er perspectief zit in persoonlijke 'cap and trade' systems, zoals climate ducaten.

Jan van Veenis: Heeft ngo Stand Up For Your Rights opgericht, die milieuthema's en mensenrechten aan elkaar probeert te verbinden. Vraagt zich af wie er jonger dan 30 is in de zaal (enkele handen). Belangrijk om jongeren er bij te betrekken, want dat zijn de leiders van de toekomst.

Antwoorden van de panelleden:

Gespreksleider *Bob Goudzwaard* stelt voor om in te gaan op de drie noodzakelijke veranderingen richting eco-efficiëntie, efficiëntie en solidariteit.

Luc Bas waarschuwt voor geloof in alleen technologische oplossingen. Belangrijk aspect maar vaak voeren ze zelfs tot averechtse effecten zoals bij spaarlampen die aan blijven. Efficiëntere technieken leiden niet vanzelf tot besparingen. Wat betreft het probleem van democratie: China vertoont natuurlijk een groot tekort op dat gebied, maar is wel in staat

centraal effectieve maatregelen te nemen en die zijn noodzakelijk. Zoals het 1-kind beleid, of je er nu mee eens bent of niet.

Onno van Sandick doet een pleidooi voor de Nederlandse overheid die duurzaamheid wel serieus zou nemen. Verandering wordt wel gewenst, maar er is een voortdurende strijd met andere thema's en de 'financiële duurzaamheid' heeft momenteel de overhand. Toch is er veel vooruitgang geboekt op het gebied van ecologische houdbaarheid, zoals te zien is bij prijzen: fiscale vergroening, capping: klimaatakkoord is nu Europese cap afgesproken en het kabinet werkt aan een mondiale. Duurzaam inkomen wordt in 2010 verplicht voor de hele linie. Het is ook niet zo dat er alleen op het BNP wordt gestuurd. In februari verschijnt er een duurzaamheidsmonitor, die ook een beeld geeft over sociaal en ecologisch kapitaal. Bij het ministerie van VROM

zit het wel goed, we moeten de ministeries van Financiën en Economie echter ook meekrijgen.

Hans Opschoor heeft twee opmerkingen. New and Green Keynesianism: Het oude Keynesianisme was gericht op volledige werkgelegenheid. Waar het nu om gaat is volledig goed gebruik van **alle** hulpbronnen maar ook om **minder** gebruik daarvan, en sustainable en efficiënt gebruik. Dat is een uitdaging voor wetenschappers maar ook voor maatschappelijke organisaties die daarover elkaar moeten vinden.

Wat betreft het toevoegen van een 'leefbaar milieu' aan de mensenrechtenverklaring. Dat staat er nu inderdaad niet in, maar wel in de Rio Principles. De vraag is of je de mensenrechtenverklaring moet openbreken of beter de andere meer zichtbaar kan maken.

Jan Verschoten. Democratie is een belangrijk principe en legt dus ook beperkingen op aan minderheden die misschien wel gelijk hebben maar dat niet krijgen. Een verlichte groene dictatuur kan aantrekkelijk lijken maar is zinloos omdat je steun en medewerking vanuit de bevolking moet hebben. Op het politieke niveau leven ook nog allerlei andere ideologieën, daar moet ook rekening mee worden gehouden, die bepalen veelal het beleid. Liberale partijen zijn bijvoorbeeld tegen meer overheidsingrijpen. Overheidsingrijpen wordt dan vaak beperkt tot geld geven aan de private sector, die het dan moet doen. En dan gebeuren er ook veel onvruchtbare dingen, zoals geld uitgeven aan de auto-industrie voor onderzoek naar milieubesparende technieken die ze ieder voor zich houden. Dat onderzoek moet dus niet op de markt gegooid, maar collectief georganiseerd worden. Maar daar is in de regeringen geen steun voor. Ze kunnen zich geen ander systeem voorstellen dat beter is.

Ten slotte: over efficiëntie: laten we erkennen dat binnen deze maatschappij de economische sfeer dominant is. Consumptie is gedeeltelijk identiteit zoeken. Buiten op straat wensen mensen vooral dat die economische behoeftes bevredigd worden, en dat is grotendeels cultureel.

Paul Metz: Media hebben veel macht, en die zijn in handen van rijke mensen en geld bepaalt ook wat er te zien is. Mensen worden opgejut tot hyperconsumenten.

In 1974 is het principe "de vervuiler betaalt" en in de mensenrechten staan mooie woorden over belangrijke rechten, laten we dat niet openbreken want het duurt lang voor het overeengekomen wordt. Veel is vastgelegd maar wordt niet toegepast, zoals ecologische belastinghervorming. Het principe van milieugebruiksruimte zou benut kunnen worden om dat 'in de markt te brengen'. De opbrengsten zou je aan de mensen uit kunnen betalen als een 'aarde dividend' en daarbij kan de overheid klein gehouden worden. Het kan ook makkelijk ingevoerd worden.

Er wordt te weinig gepraat over peak oil; het opraken van fossiele brandstoffen. Het is goed

dat door de hoge prijzen minder fossiele brandstof gebruikt wordt. Maar tegelijkertijd zijn er twee miljard mensen die niet genoeg energie kunnen gebruiken voor hen eerste levensbehoeften. Landen kunnen verschillend omgaan met hun energievoorraden (vergelijk Nigeria en Alaska, in Alaska worden de opbrengsten aan de lokale inwoners gegeven).

Wolfgang Sachs sluit af met vier opmerkingen

*) Over 'green dictatorship'; dictatoriaal beleid wordt in de eerste plaats door de crisis opgeroepen. Neem bijvoorbeeld de besluiten om snel grote hoeveelheden geld te besteden aan crisis-management, zonder veel democratische controle. Als je geen dictatuur wilt, moet je dus op tijd maatregelen nemen.

*) Persoonlijke *carbon trading* vindt Sachs weinig aantrekkelijk, met name omdat het suggereert dat het probleem bij de individuele mensen en huishoudens ligt, terwijl het probleem juist systemisch is en veelal buiten de persoonlijke mogelijkheden van de mensen ligt. Politiek kan niet teruggebracht worden tot persoonlijke keuzes alleen.

*) Of geluk vergroot door simpeler leven? Kijk naar de Happy Planet Index van de New Economics Foundation. Daaruit blijkt dat er bijna geen verband is tussen de mate van inkomen en de mate van geluk. Japan is bijvoorbeeld vier keer gegroeid - in BBP - en Duitsland drie keer. Maar het geluksgevoel van mensen is ongeveer gelijk gebleven. Een van de factoren die daarvoor zorgt is natuurlijk de hoeveelheid beschikbare tijd: hoe rijker je in spullen bent, hoe armer vaak in tijd. En als je minder tijd hebt, gaat dat invloed hebben op je gevoel van tevredenheid en welbevinden.

*) Laatste punt is peak oil; dat brengt ons naar een meer vooruitblikkend en hoopvol gegeven. Want het kan geen toeval zijn dat er zo'n samenvallende ontwikkeling is van ontwikkelingen. Waarom valt klimaatchaos nu samen met peak oil? Als dat niet zou gebeuren, waren we veel slechter af. Het raakt de portemonnee van iedereen, en vooral van de grote spelers. De oplossingen vallen ook samen; peak oil zorgt dus voor sterke prikkels die klimaatverandering zullen tegengaan.

Bob Goudzwaard vat drie punten samen, in de hoop dat die ook een rol zullen spelen in het verder verloop van de bijeenkomst.

Ten eerste is het goed dat er veel nadruk op democratie en participatie is gelegd. Mensen moeten mee doen. Een gemeenschappelijk 'duurzaamheidsberaad' met sociale partners en andere betrokken organisaties zou een middel daarvoor kunnen zijn.

Daarnaast is er de noodzaak van geïntegreerd beleid. "Je komt er dus niet uit met alleen zeggen we moeten pogen wat meer duurzaamheid in de economie te brengen, er is die samenhang met oplossingen voor andere problemen en de kunst is om ze zo te vinden dat ze aan elkaars oplossingen bijdragen. Als problemen elkaar verergeren, dan kunnen oplossingen voor problemen elkaar versterken."

Verschillende sprekers hebben gewezen op het fenomeen dat nieuwe instituties op zulke momenten geboren moeten kunnen worden, en dat je moet nadenken over welke instituties er opgericht moeten worden.

(einde)